

Visietekst aardrijkskunde

Inleiding

De doelenset aardrijkskunde helpt leerlingen om de wereld in al haar facetten beter te begrijpen. Leerlingen ontdekken de aarde als onze leefomgeving én als onderdeel van het heelal. Daarbij leren ze niet alleen **kijken** en **nadenken** over die wereld, maar ook hoe ze er zelf in kunnen **handelen**. De vakdiscipline stimuleert aardrijkskundige kennis, ruimtelijk inzicht, kritisch denken en maatschappelijke betrokkenheid, zodat leerlingen een **volledig, breed en correct wereldbeeld** opbouwen en kunnen nadenken over ruimtelijke vraagstukken. Daarnaast maakt aardrijkskunde duidelijk dat iedereen een rol speelt in de samenleving: van duurzaam en klimaatbewust omgaan met onze planeet tot het nemen van verantwoordelijkheid als actieve burger. Leerlingen worden aangemoedigd om zich te engageren, creatief en innovatief na te denken over de toekomst, en om kritisch met informatie en bronnen om te gaan. Zo groeien ze uit tot bewuste en betrokken wereldburgers.

Aardrijkskunde wordt onder andere vormgegeven vanuit het concept: **aardrijkskundig denken**. Dit aardrijkskundig denken is de sleutel tot wereldbegrip. Aan de hand van de aardrijkskundige **vragen** kunnen leerlingen dit aardrijkskundig denken ontwikkelen (zie *figuur 1*). Het aardrijkskundig denken draagt op zijn beurt dan bij aan het **creatief en innovatief denken**. Aan de hand van aardrijkskundig denken kunnen leerlingen aardrijkskundige vraagstukken analyseren vanuit **verschillende perspectieven** (Adang & Blankman, 2019).

Wat?	Waar?
Waarom daar?	Wat is de impact?

Figuur 1: aardrijkskundige vragen

Aardrijkskundig denken zit niet alleen verweven in de doelenset, maar krijgt ook een apart subthema onder het onderwerp ‘aardrijkskunde strategisch’ (zie *figuur 3*). Naast het aardrijkskundig denken, worden de **declaratieve- en procedurele kennis** hand in hand aangeboden. Bovendien krijgen **verwondering, interdisciplinair werken** en **toekomstgerichtheid** een plaats in de doelenset.

Doelen

De minimumdoelen (MD) maken onderscheid tussen wat leerlingen moeten bereiken en nastreven en dit op het populatie- of individueel niveau. Voor **kleuters** zijn de doelen voor aardrijkskunde na te streven op populatieniveau (zie *figuur 2*). In het **vierde leerjaar** (L4) en het **zesde leerjaar** (L6) is het de bedoeling dat leerlingen de minimumdoelen **bereiken** op populatieniveau.

	Kleuter (5-6 jaar)	Vierde leerjaar (9-10 jaar)	Zesde leerjaar (11-12 jaar)
Na te streven MD populatie-niveau	- Nederlands (m.u.v. woordenschat en luisterbegrip) - Wiskunde (m.u.v. getalbegrip) - Geschiedenis - Aardrijkskunde - Wetenschap en techniek - Lichamelijke opvoeding - Muzische vorming - Sociale vaardigheden - Burgerschap - Leren leren		
Te bereiken MD populatie-niveau	- Nederlands: - Woordenschat - Luisterbegrip - Wiskunde: - Getalbegrip	- Nederlands - Wiskunde - Geschiedenis - Aardrijkskunde - Wetenschap en techniek - Lichamelijke opvoeding - Muzische vorming - ICT - Sociale vaardigheden - Burgerschap - Leren leren	- Geschiedenis - Aardrijkskunde - Wetenschap en techniek - Lichamelijke opvoeding - Muzische vorming - ICT - Frans - Sociale vaardigheden - Burgerschap - Leren leren
Te bereiken MD individueel niveau			- Nederlands - Wiskunde

Figuur 2: overzicht na te streven en te bereiken minimumdoelen

Opbouw

Elke doelenset bouwt systematisch vakspecifieke inhoud op vanuit de minimumdoelen. Hierdoor verwerven leerlingen niet alleen feiten, maar ook de manier waarop kennis tot stand komt, deze versterkt en getransfereerd kan worden. In figuur 3 vind je de opbouw van de doelenset aardrijkskunde.

Topografie
Topografisch referentiekader
Relatieve en absolute ligging
Aardrijkskundige (toegepaste) kennis
Kenmerken van de aarde en haar atmosfeer
Landschappen: natuurlijke en menselijke aspecten
Aardrijkskundige indicatoren
Weer en klimaat
Kosmografie
Aardrijkskunde strategisch
Aardrijkskundige bronnen en vaardigheden
Aardrijkskundig denken

Figuur 3: opbouw doelenset aardrijkskunde

GO! doelen

In de doelenset aardrijkskunde zitten **tien procent GO! doelen** vevat. Deze doelen werden toegevoegd om **verdieping en verbreding** te bieden, om de maatschappelijke en pedagogische **visie van het GO!** te integreren en om leerlingen te stimuleren tot **actief burgerschap en engagement**. De doelen rond klimaatverandering zijn bijvoorbeeld doelen waar leerlingen acties leren om klimaatverandering tegen te gaan (AA.170-174). Dit stimuleert niet alleen het

actief burgerschap en engagement, maar sluit ook aan bij de maatschappelijke en pedagogische visie van het GO!. Daarnaast zijn de GO! doelen rond oriëntatie of de doelen in verband met temperatuur, bewolking en luchtdruk een voorbeeld van het aanbieden van verdieping en verbreding (*bijvoorbeeld doelen AA.252-AA.255*).

Horizontale samenhang: binnen de doelenset

Binnen de doelenset aardrijkskunde zijn er drie grote onderwerpen: **topografie**, **aardrijkskundige (toegepaste) kennis** en **aardrijkskundig strategisch**. Het onderwerp topografie omvat het in kaart brengen van plaatsen en hun kenmerken. Aardrijkskunde (toegepaste) kennis gaat over de atmosfeer, waterkringloop, vulkanen en aardbevingen, landschappen en aardrijkskundige indicatoren, weer en klimaat en de kosmografie. Als laatste bevat aardrijkskundig strategisch het gebruiken van aardrijkskundige bronnen en vaardigheden en het aardrijkskundig denken. Het aardrijkskundig denken (stellen van vragen) kan ook toegepast worden bij topografie en aardrijkskundige (toegepaste) kennis. Wanneer een topografisch gegeven zich aanbiedt in de leerinhouden, nodigt dat uit om aardrijkskunde strategisch te gaan opbouwen aan de hand van het aardrijkskundig denken.

Horizontale samenhang: over doelensets heen

Zoals we in het leerplanconcept aangeven, zijn alle vakdisciplines gelinkt aan elkaar, voor aardrijkskunde is dit niet anders. Er is een sterke link met **leren leren**, bijvoorbeeld bij doel AA.267 (*geven ideeën om actuele ruimtelijke problemen op te lossen*) wordt verwezen naar doel LL.106 (*gebruiken technieken om het creatief denken te stimuleren*). Daarnaast zien we ook dat **geschiedenis** en aardrijkskunde hand in hand gaan, bijvoorbeeld bij het situeren van een beschaving. Ook **wiskunde** komt aan bod bij het gebruik van grafieken en tabellen of het meten van de temperatuur om het weer waar te nemen. Je kan op **ICT** beroep doen om kaarten of video's te bekijken, en doelen rond klimaatveranderingen worden ook gelinkt aan **burgerschap**.

Verticale samenhang

Zoals alle andere wereldoriënterende vakken is aardrijkskunde zowel spiraalsgewijs als concentrisch opgebouwd.

Een **spiraalsgewijze opbouw** wil zeggen dat de leerstofopbouw na verloop van tijd telkens abstracter en complexer wordt (Clark & Bruner, 2010; Bruner, 2000). Er is steeds een verdieping van de leerstof. Een voorbeeld van zo'n opbouw is leerlijn rond de waterkringloop (AA.077-AA.083). Hier leer je leerlingen eerst herkennen dat water van hoog naar laag stroomt, later verwoorden ze het onderscheid tussen een rivier en kanaal, dan wordt de waterkringloop beschreven en getekend, waarna de leerlingen reflecteren over het belang van wateropname in de bodem. Er wordt steeds dieper ingegaan op de waterkringloop, waarbij de leerstof doorheen de jaren complexer en abstracter wordt.

De doelenset van aardrijkskunde is ook **concentrisch** opgebouwd. Dat wil zeggen dat de focus van de leerstof steeds verbreedt. Een voorbeeld daarvan zijn de doelen AA.001-AA.021 waar leerlingen eerst de plaatsen en gebieden van hun eigen regio leren kennen, dan enkele streken in België en via Europa naar de rest van de wereld. Daarnaast zijn de leerlijnen rond het heelal en weer en klimaat ook concentrisch opgebouwd. In de leerlijn kosmografie (AA.180-AA.205) leer je leerlingen eerst de zon herkennen, waarna de maan en sterren worden toegevoegd.

Daarna wordt ingegaan op de seizoenen en naar het einde toe bespreek je het volledige zonnestelsel en de relatie tussen al deze elementen in de kosmografie (Concentric & Spiral Approach Of Curriculum Organization, 2025; Thijs & van den Akker, 2009).

Begeleiding

In het kader van brede basiszorg is het belangrijk dat je als leraar voor aardrijkskunde de **oriëntatievaardigheden, kaartvaardigheden** en het **waarnemend vermogen** van leerlingen in kaart brengt. Een zicht krijgen op deze vaardigheden is cruciaal, bijvoorbeeld bij het lokaliseren van rivieren, vulkanen of hun woonplaats. Dit kan je onder andere doen door gebruik te maken van **diploma's**. Deze vormen een kleine bundeling van een reeks doelen, waarbij de leerlingen hun eigen kunnen in de vaardigheid of het begrijpen van het concept zullen inschatten. Het werken met diploma's kan ook gelijke onderwijskansen in de hand werken, aangezien de klas pas geslaagd is wanneer alle leerlingen het diploma hebben behaald.

Daarnaast speelt het in kaart brengen van de **gedeelde en relevante voorkennis** voor een aardrijkskundig concept ook een belangrijke rol, aangezien er eventueel een gebrek kan zijn aan achtergrondkennis. In deze vakdiscipline worden de aardrijkskundige concepten aan de hand van de concentrische opbouw al vanaf de kleuterklas aangebracht. Doorheen de jaren worden ze meermaals herhaald en verbreed om de gedeelde en relevante voorkennis bij alle leerlingen te verankeren.

Vormgeving onderwijsleerproces

Wanneer een leerling nog onvoldoende relevante en gedeelde voorkennis bezit, kan je als leraar aan **pre-instructie** doen. Voor sterk cognitief functionerende leerlingen kan je inzetten op uitdagende, verdiepende en minder geïsoleerde opdrachten. Hier zal meer transfer mogelijk zijn. Belangrijk is hier wel dat alle leerlingen nog steeds aan hetzelfde leerdoel blijven werken.

Daarnaast is het ook van belang dat leerlingen voldoende tijd en ruimte krijgen om de belangrijke **aardrijkskundige concepten** geïsoleerd aan te leren. Pas wanneer deze concepten of begrippen goed verankerd zitten in het lange termijn geheugen van de leerlingen, kan je transfer aanbieden met andere vakdisciplines. Bovendien kan je de procedurele en declaratieve kennis geïntegreerd aanbieden om te leren denken als een aardrijkskundige.

Ook het **coöperatief leren** is in deze vakdiscipline belangrijk. Leerlingen kunnen in duo oefenen, maar ook per vier werken aan de hand van zelf bedachte of aangereikte onderzoeksvragen. Daarnaast kan een school er ook voor kiezen om het creatief aardrijkskundig denken van leerlingen te activeren aan de hand van projecten. Iedereen heeft dan een eigen taak en verantwoordelijkheid, waardoor de autonomie van de leerlingen gestimuleerd wordt. Binnen dergelijke opdrachten kan veldwerk ook een plaats krijgen. Bij veldwerk ga je samen met de leerlingen, eventueel met behulp van denkwijzers, ontdekken welke mogelijkheden er zijn om hen in de wereld te oriënteren. Dit kan zowel op het schooldomein, in de nabije schoolomgeving of in de ruimere omgeving. Hierbij stimuleer je de nieuwsgierigheid van de leerlingen door in een authentieke context de omgeving te gaan exploreren en analyseren (Nundy, 1999; Bosschaart, 2009; Steegen, 2018).

De concentrische kennisopbouw biedt je als leraar de kans om het onderwijsleerproces vorm te geven aan de hand van in- en uitzoomen. Dit doe je door het stellen van de aardrijkskundige vragen (wat, waar, waarom daar en wat is de impact?). Op die manier leer je de leerlingen inzicht krijgen in de verschillende schaalniveaus, bijvoorbeeld van de wereld naar Europa naar België en naar de eigen omgeving of omgekeerd. Aangezien de leerlijn op deze manier is opgebouwd, kan je hier als leraar meteen mee aan de slag (Adang & Blankman, 2019). Hierbij is het zeker interessant om linken te leggen met de actualiteit. Zo kunnen leerlingen de aardrijkskundige vragen inoefenen en kijken ze ook met verschillende perspectieven naar de actuele gebeurtenissen in de wereld.

Voor meer didactische ondersteuning verwijzen we naar de **didactische fiches** en de lijst met **minimale materiële vereisten**. Hierin wordt het belang van het gebruik van actuele kaarten en bronnen geduid. Ook zou er in een aardrijkskundige leeromgeving plaats moeten zijn voor onder andere een globe, atlassen, beelden, kaarten en digitale bronnen om plaats en ruimte te duiden.

Opvolging

De **begrijpen**-doelen kan je bij aardrijkskunde onder andere opvolgen aan de hand van toetsvragen, invuloefeningen of mondelinge uitleg. De leerlingen beschrijven bijvoorbeeld de waterkringloop of leggen aan elkaar uit wat een vulkaan is. Daarnaast kan je de **gebruiken**-doelen monitoren aan de hand van bijvoorbeeld observatie, een portfolio of rubrics. Organiseer bijvoorbeeld een klein onderzoek rond meteorologisch waarnemen, waarbij leerlingen een thermometer of pluviometer gebruiken om de temperatuur en neerslag te meten van die dag. Aan de hand van vooropgestelde criteria kijk je of de leerlingen de doelen hebben behaald. Voor de **engageren**-doelen kan je een complete complexe taak inzetten waarbij leerlingen bijvoorbeeld de route plannen naar het zwembad door gebruik te maken van de juiste kaart, een digitale routeplanner en het selecteren van de juiste weg.

Feedup, feedback en feedforward (effectieve feed geven) kunnen in het opvolgen van alle soorten doelen aan bod komen. Als voorbeeld nemen we het werken met diploma's of brevetten. Je kan **feedup** geven door terug te koppelen naar de leerdoelen die in het diploma geformuleerd staan. Daarnaast kunnen zowel jij als je leerlingen **feedback** toepassen bij het inschatten van de vaardigheden. Hier kunnen de leerlingen aan zelfreflectie doen, terwijl jij je bevindingen terugkoppelt naar de leerlingen. **Feedforward** krijgt hierin een plaats wanneer een leerling het diploma (nog) niet behaald heeft. Dan kan je als leraar samen met de leerling kijken welke stappen nog moeten ondernemen worden om het diploma wel te kunnen behalen.